

Galler Prensi Edward'ın (VII. Edward) İstanbul Ziyaretleri

Sinan ÇAKIR

Dr., İstanbul Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5804-504X>
sinancakir1992@gmail.com

Atıf Bilgisi

Çakır, Sinan. "Galler Prensi Edward'ın (VII. Edward) İstanbul Ziyaretleri". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 51 (Bahar 2024), 59-82.

<https://doi.org/10.24058/tki.2024.501>

Geliş Tarihi	15.04.2024
Kabul Tarihi	01.07.2024
Yayın Tarihi	11.07.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	tkidergisii@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

ÖZET

1853-1856 Kırım Savaşı ve 1856 Paris Antlaşması ile başlayan süreçte Avrupa devletleri ile ittifaklar kuran ve kendisi de artık bir Avrupa devleti olarak kabul edilen Osmanlı İmparatorluğu'nun dostluğunu pekiştirdiği ülkelerden biri de Büyük Britanya olmuştur. Kolonileri üzerinde büyük bir tehlike olarak gördükleri Ruslara karşı Osmanlı ile ilişkilerini geliştirmeye önem veren İngiliz Kraliçesi Victoria'nın oğlu ve veliahdı Galler Prensi Edward, 1860'lu yılların başında ve sonunda iki kez İstanbul'u ziyaret etti. 1862 yılındaki ilk ziyareti gayri resmi statüde olan prens, 1869'da Süveyş kanalının açılışı vesilesi ile ikinci kez Doğu seyahatine çıkmış ve ilkinden farklı olarak bu sefer İstanbul'a eşi prenses Alexandra ile resmi bir ziyarette bulunmuştu. Sultan Abdülaziz'in 1867 yılındaki Avrupa Seyahati sırasında ikili ilişkileri oldukça gelişen Edward ve Osmanlı padişahu, 1869'daki ziyarette hem kendi ilişkilerini hem de iki devlet arasındaki ilişkileri en üst seviyelere getirmişlerdi. Edward'ın ikinci ziyareti oldukça görkemli bir şekilde başlayıp bitmişti.

Konu ile ilgili yayınlarda tevki'lerin "dua cümlesi" olduğu söylenmekle yetinildiği ve bunların mahiyetinin tahlil edilmediği görülmektedir. Makalede bu ibarelerin duadan mı ibaret olduğu veya böyle tavsif etmenin yeterli olup olmadığı, daha da önemlisi sultanlar ve bu belgelerin muhatapları için bunların ne ifade etmiş olabileceği, hangi düşünceyle yazılmış olabileceği sorgulanmıştır.

Resmî belgelerdeki bu ibarelere genel diplomatik ilminde davet (invocatio), Osmanlı diplomatikasında ise tahmîd ve temcîd adı verilmektedir. Bu vesile ile bu adlandırmaların isabetlilik nisbeti de değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Sultan Abdülaziz, Prens Edward, Prens Alexandra, Kırım Savaşı (1853-1856), Salıpazarı Sarayı, Naum Tiyatrosu.

Prince Edward Of Wales' (Edward VII) Visits To Istanbul

Sinan ÇAKIR

Dr., İstanbul Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5804-504X>
sinancakir1992@gmail.com

Citation

Çakır, Sinan. "Prince Edward Of Wales' (Edward VII) Visits To Istanbul". *The Journal of Turkish Studies*, 51 (Spring 2024), 59-82.

<https://doi.org/10.24058/tki.2024.501>

Date of Submission	15.04.2024
Date of Acceptance	01.07.2024
Date of Publication	11.07.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	tkidergisii@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

ABSTRACT

Great Britain was one of the countries with which the Ottoman Empire, established alliances with European states in the process that started with the Crimean War of 1853-1856 and the Treaty of Paris in 1856 and as a result strengthened friendly relations between the European states and the Ottoman Empire, which was itself accepted as a European state. Edward, Prince of Wales, the son and heir of the British Queen Victoria, who gave importance to improving relations with the Ottoman Empire against the Russians, whom they saw as a great threat to their colonies, visited Istanbul twice in the early and late 1860s. The prince, whose first visit in 1862 was unofficial, went on a second trip to the East on the occasion of the opening of the Suez Canal in 1869. Unlike the first one, this time he made an official visit to Istanbul with his wife, Princess Alexandra. Edward and the Ottoman sultan, whose bilateral relations had developed considerably during Sultan Abdülaziz's European Trip in 1867, had brought both their own relations and the relations between the two states to the highest levels during the visit in 1869. Edward's second visit began and ended magnificently

Keywords

Sultan Abdülaziz, Prince Edward, Princess Alexandra, Crimean War (1853-1856), Salıpaazarı Palace, Naum Theater.

Giriş

18. yüzyıl ile birlikte devletlerarası münasebetlerde diplomatik faaliyetler Avrupalı devletlerin önderliğinde önem kazanmaya başladı. Sanat, siyaset, ekonomi ve hukuk alanlarında birçok değişim ve gelişim gerçekleştiren Avrupa'nın bu dönem ile birlikte hızla yükselişe geçmesi diğer devletleri de 'modernleşme' adı altında bu yolu takip etmeye zorladı. Diplomatik faaliyetlerin devletler nezdinde itibarının artması ile beraber bu görevi asırlardır sürdüren elçilerin önemi arttı; ayrıca özellikle 19. yüzyıldan itibaren hükümdarlar ve kraliyet mensupları da diplomasi arenasında bizzat etkin olmaya başladı. Gelen diplomatların unvanlarının yükselmesi ise onların karşılanmasında, ağırklanmasında ve uğurlanmasında bir takım yeni protokollerin ortaya çıkmasına sebep oldu.

Avrupalı devletlerin başını çektiği bu yeni bir dizi protokolün diğer devletlerce benimsenmesi çok uzun sürmedi. Nitekim, Osmanlı İmparatorluğu da 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra kraliyet ailelerine mensup üst düzey misafirleri ağırlarken Avrupalı tarzı kullandı. Osmanlıların 'modernleşme' sürecinde olduğu bir dönem olması itibariyle temel örnek Avrupa idi. Fakat bunun yanı sıra imparatorluğun kendine ait bazı tecrübeleri de mevcuttu. Örneğin, III. Ahmed devrinde (1703-1730) İsveç kralı XII. Karl'ın misafir edilmesi İstanbul'da ağırklanacak üst düzey misafirler için bir emsal teşkil etmişti.¹ Bu ziyaret sonrasında gelen her yeni misafirle acemilikler biraz daha elimine edildi ve bir düzen oturtulmaya çalışıldı. Her yeni gelen ziyarette "bir öncekine şöyle yapıldı buna yapılmazsa ayıp olur" denilerek adeta karşılama, ağırlama ve uğurlama sistemi kendi kendine oluşturuldu.

Henüz bu teamüllerin tam oturtulamadığı bir zamanda gerçekleşen Büyük Britanya Krallığı'nın veliahdı ve Galler Prensi olan Edward'ın 1862'deki 'gayrı resmi'² ve 1869'daki 'resmi' İstanbul ziyaretleri bu yazının temel konusudur. Özellikle 1853-1856 Kırım Savaşı sonrası genelde Avrupa ve özelde İngiltere ile oldukça iyi ilişkiler gelişmeye başlamış; savaşın sonunda imzalanan Paris Antlaşması ile Osmanlı bir Avrupa devleti olarak

¹ Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşa*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, s. 181-182.

² Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri (BOA), İ.HR., 190/10654, 29 Recep 1278 (30 Ocak 1862).

kabul edilmişti.³ Galler Prensi Edward'ın ziyaretleri ve Sultan Abdülaziz'in 1867'de gerçekleştirdiği İngiltere'yi de kapsayan Avrupa seyahati iki ülke arasındaki ilişkileri oldukça iyi bir seviyeye taşıdı.

Prens Edward'ın İstanbul seyahatleri ile ilgili literatürümüzde pek fazla çalışma yoktur. Sena Belviranlı ve Nuran Kara Pilehvarian'ın *Megaron*'da yayınladıkları bir makalede bu iki ziyaret söz konusu edilmiş fakat siyasi ve sosyal arka plan ayrıntılı bir şekilde ortaya konamamıştır. Zira arşiv belgelerini ve dönemin gazetelerini de pek fazla kullanmayan iki yazar genel itibariyle Prens'in gezdiiği yapılara odaklanmış ve Osmanlı teşrifatındaki durumu ifade etmişlerdi.⁴ İngilizce literatürde ise bu konuyu doğrudan ele alan ve birisi birincil el kaynak sayılabilecek iki eserden söz etmek mümkündür. Sophie Gordon'un kraliyet fotoğrafçısı Francis Bedford'un koleksiyonu üzerinden oluşturduğu eserinde Edward'ın Ortadoğu'ya yaptığı seyahatler ele alınmıştı. Eser, Prens'in İstanbul seyahatinin mahiyetini ortaya koyma açısından oldukça eksiktir ve sadece misafir tarafın görüşlerini içermektedir.⁵ Prense beraber 1869 yılındaki ikinci ziyarete gelen ve günlük tutan William Howard Russell'in eseri ise birincil el kaynak olması münasebetiyle oldukça değerlidir. Ayrıntılı olmakla beraber Gordon'un eserindeki tek taraflı bakış açısı burada da mevcuttur ki günlük olarak tutulması sebebiyle bu anlaşılabilir bir durumdur.⁶

Bu yazının ana amacı yukarıdaki eserlerden yararlanarak ve onların eksik bıraktığı yerleri tamamlayarak Galler Prensi Edward'ın 1862 ve 1869'daki iki ziyaretinin tüm yönleri ile ortaya koymaktır. Bu minvalde bu ziyaretlere alt yapı oluşturduğunu düşündüğümüz 1853-1856 Kırım savaşı yıllarında başlayan Osmanlı-İngiliz ittifakından ve Edward'ın kişiliğinden söz edilerek konuya başlanılacaktır. Daha sonrasında ise 1862 yılındaki 'gayrı resmi' ilk seyahat tüm yönleri ile tafsilatlı bir şekilde ortaya

³ Kemal Beydilli, "Paris Antlaşması", *TDV İşlam Ansiklopedisi*, Cilt: 34, İstanbul, 2007, s. 171.

⁴ Sena Belviranlı, Nuran Kara Pilehvarian, "İngiltere Veliatı Prensi Edward (Kral VII. Edward)'ın 1862 ve 1867 Yıllarındaki İstanbul Ziyaretleri ve Gezdiiği Yapılar erevesinde Osmanlı Teşrifatındaki Değişimler", *Megaron*, Vol. 13, Sayı: 4, 2018, s. 608-622.

⁵ Sophie Gordon, *Cairo to Constantinople, Francis Bedford's Photographs of the Middle East*, Royal Collection Trust, 2013.

⁶ William Howard Russell, *Diary in the East*, George Routledge and Sons, London, 1869.

konacaktır. Sonunda ise 1869'daki 'resmi' ziyaret söz konusu edilecek ve bunun 'gayri resmi' ziyaretten farklılıkları gösterilmeye çalışılacaktır. Özel konukların ağırlanmasının kesin kalıplara oturtulabilmesinin II. Abdülhamid döneminde mümkün olduğu düşünülecek olursa⁷ bu dönem öncesi gerçekleşen Prens Edward'ın ziyaretlerinin bu kalıplar ile değerlendirilmesi hatalı olabilir. Bu sebeple Osmanlıların misafir ağırlamada kullandıkları teşrifat ve protokolün nasıl uygulandığına da bu bölümler içerisinde bakılacak ayrı bir bölüm açılmayacaktır.

Prens Edward Ve Ziyaretler Öncesi Osmanlı-İngiliz İlişkileri

Prens Edward'ın 1862 ve 1869 yıllarındaki Doğu seyahatlerinin arka planının tam olarak ortaya konması için Edward'ın kendisinden ve Osmanlı-İngiliz ilişkilerinden bahsetmekte fayda vardır. 9 Kasım 1841 tarihinde Kraliçe Victoria ve Prens Albert'in ikinci çocukları ve en büyük oğlu olarak Buckingham Sarayında dünyaya gelen Albert Edward, tahta namzet olması sebebiyle Galler Prensi unvanını aldı.⁸ Yabancı literatürde tahta oturacağı 1901 yılına kadar büyük skandallara imza attığı ve oldukça müsrif olduğuna dair bir görüş birliği söz konusudur.⁹ Bu sebeple Prens babası ve annesi ile arasının pek iyi olmadığı vurgulanmaktadır.¹⁰ Edward'ın olgunlaşmasında, bu hızlı hayatının durulmasında ve özellikle annesi ile arasının düzelmesinde iki dönüm noktası vardı. Birincisi, babasının 1861'deki ölümü ve diğeri de 1863'teki Danimarka Prensesi ile yaptığı evliliği idi.¹¹ Lükse düşkünlüğü ve müsrifliği pek de düzelmediği anlaşılan Prens, bu olaylardan sonra en azından skandallardan uzak durmaya çalıştığı gözlenmektedir.

Edward, prensliği döneminde birçok gezi yaptı. Özellikle babası Albert'in bu gezilere çıkması için oğlunu sürekli teşvik ettiği, onu bu şekilde İngiltere'deki kötü çevresinden uzaklaştırmak istediği bilinmektedir. Ayrıca Kraliçe Victoria ve Prens Albert'in veliaht oğullarını sık sık ziyaretlere

⁷ Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşa*, s. 188-189.

⁸ J. B. Priestly, *The Edwardians*, Heinemann, London, 1970, s. 9.

⁹ Gordon Brook-Shepherd, *Uncle of Europe*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1976, s. 51-58.

¹⁰ Elizabeth Longford, *Queen Victoria, Born to Succeed*, Cilt: I, Harper & Row, New York, 1964, s. 314.

¹¹ Gordon Brook-Shepherd, *Uncle of Europe*, s. 35-36.

göndermesinin arka planında monarşinin yeniden ülkede etkin rol oynaması istekleri de bulunmaktaydı.¹² 1862'deki ilk doğu seyahatini yapmadan önce Avrupa ve Amerika'ya iki seyahat yapan Edward, ileride eşi olacak Danimarka Prensesi ile de bu ziyaretler vesilesi ile tanışmıştı. 1862 yılındaki ilk doğu gezisinden önce Prenses Alexandra¹³ ile nişanlandılar. Edward gezide iken, prenses Londra'da Kraliçe Victoria'nın yanında ikamet etti.¹⁴ Prens seyahatten döndükten sonra 1863'te evlilik gerçekleşti ve bu münasebetle Sultan Abdülaziz, İngiliz kraliçesine bir kutlama mesajı yolladı.¹⁵

Edward'ın doğu seyahati de diğer gezileri gibi anne ve babasının istekleri üzerine oldu. Tahta çıkmadan evvel özellikle doğu ile ilgili bilgi edinmesini istemeleri ise ilginç olduğu kadar konjonktür incelendiğinde bir o kadar da mantıklıdır. Coğrafi keşifler ve sanayi inkılabından sonra başlayan koloni yarışlarında İngiltere, özellikle 18. yüzyılın sonundan itibaren liderliği ele almıştı. 19. yüzyılda dünya üzerinde hüküm sürdüğü yerler itibarıyla 'Güneşin hiç batmadığı ülke' unvanı ile anılan Britanya Krallığı'nın doğudaki hammadde ve pazarları için en büyük tehlike Rusya idi. Rusların Osmanlıların da en büyük rakiplerinden birisi olması hasebiyle özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren İngiltere ve Osmanlı arasında bir yakınlaşma söz konusu oldu. Bu yakınlaşmanın zirvesi ise 1853-56 Kırım Savaşı'nda yapılan ittifak ve ardından Paris Antlaşması ile Osmanlı'nın bir Avrupa devleti sayılmasıydı. Lord Palmerston'un 1 Mart 1848'de mecliste yaptığı bir konuşmada kullandığı "İngiltere'nin daimî düşmanları ve dostları yoktur, daimî olan çıkarlarıdır"¹⁶ sözü çerçevesinde ilerleyen İngiliz politikası içerisinde 1853'te başlayan süreçte Osmanlılar ve İngilizler karşılıklı çıkarları sebebiyle oldukça yakınlaşmışlardı. Politik düzeydeki bu yakınlaşma, gerçekleşen üç ziyaret ile oldukça sıkı bağların kurulmasına vesile olmuştu. Bunlar 1862 ve 1869'daki Edward'ın İstanbul ziyaretleri ve

¹² Matthew Glencross, *The State Visits of Edward VII*, Palgrave Macmillan, New York, 2016, s. 21-22.

¹³ Alexandra Caroline Marie Charlotte Louise Julia; (1 Aralık 1844 – 20 Kasım 1925).

¹⁴ Philippe Jullian, *Edward and the Edwardians*, Translated from French by Peter Dawney, The Vikings Press, New York, 1967, s. 30.

¹⁵ BOA, HR. SFR.3, 79/1, 13 Haziran 1863 (25 Zilhicce 1279).

¹⁶ "We have no eternal allies, and we have no perpetual enemies. Our interests are eternal and perpetual, and those interests it is our duty to follow.", <https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1848/mar/01/treaty-of-adrianople-charges-against>, Erişim Tarihi: 06.06.2020.

Sultan Abdülaziz'in 1867'deki Avrupa gezisinin planına eklediği Londra seyahatiydi.

Burada şunu da belirtmek gerekir ki 1853-56 ittifakı ile başlayan ve inceleyeceğimiz 1869 yılına kadar olan süreçte Osmanlı ile İngiltere arasındaki ilişkilerin hep dostane geçtiğini düşünmek oldukça naif bir düşünce olacaktır. Özellikle Mısır üzerinden iki devlet arasında zaman zaman krizler yaşanmakta idi. Prens Edward'ın 1869 yılındaki ikinci doğu ziyaretinin ana nedeni olan Süveyş Kanalı'nın yapım aşaması sırasında Mısır üzerinde yaşanan birkaç siyasi kriz buranın konusu olmaması itibarıyla derinlemesine incelenemeyecek olsa da bahse değerdir. Nitekim Sultan Abdülaziz'in 1863 yılındaki Mısır Seyahatinin arka planında da bu siyasi çekişmeler vardı.¹⁷

1862 İstanbul Seyahati

Aslında 1861 yılı içinde yapılması planlanan Edward'ın ilk doğu gezisi babasının vefatı üzerine biraz ertelenmek zorunda kaldı. Bu ilk ziyaretin temel amacı tahta namzet olan Prens'in Doğu ile ilgili bilgi edinmesi ve buradaki siyasi düzeni bizzat müşahede etmesiydi. Fakat aynı zamanda daha önce de belirtildiği üzere çalkantılı bir hayatı olan Edward'ın bu ziyaretler ile hem sosyal çevresinden izole edilmesi hem de olgunlaşması hedeflenmekteydi. Nitekim bu durum Osmanlı tarafına bile "...memalik-i şarkiyede seyr ü seyahat eylesini ziyadesiyle arzu iden zevci müteveffa prens Albert'in temennisine riayeten Prens müşarünileyh cevaplarının bila tehir işbu seyahate mübaşeret etmesi üzerine"¹⁸ şeklinde yansımıştı. Hatta Edward'ın gezisinin babasının planı olduğuna dair bilgiler Osmanlı basınında dahi yer buldu.¹⁹ Bu münasebetle başlayan seyahat tıpkı Avrupa ve Amerika seyahatleri gibi gayri resmi bir statüde gerçekleşti. Nitekim Prens Doğu seyahatine çıkarken de diğerlerinde olduğu gibi kendi adını ve resmi unvanını değil 'Baron Renfrew'²⁰ adını kullandı.²¹

¹⁷ Sinan Kaya, "Sultan Abdülaziz'in 1863 Mısır Seyahati", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul, 2015, s. 14-38.

¹⁸ BOA, HR.TO., 55/3, 30 Ocak 1862 (29 Recep 1278).

¹⁹ *Journal de Constantinople*, nr. 1878, 26 Mayıs 1862, s. 2.

²⁰ Prens gayri resmi ziyaretlerinde 'Baron Renfrew' ya da 'Earl of Chester' takma isimlerini kullanmaktaydı (J. B. Priestly, *The Edwardians*, s. 22).

²¹ "Müşarünileyh Lord Renfrew namıyla tebdilen seyahat edecek...", (BOA, HR.TO., 55/3, 30 Ocak 1862 (29 Recep 1278)).

Seyahatin gayri resmi olması bu dönemde yeni yeni oluşmaya başlayan üst düzey konukların misafir edilmesi teamüllerinin nasıl olacağı konusunda Osmanlı ve İngiltere resmi makamları arasında bir dizi görüşmelere sebep oldu. Yukarıda belirtildiği üzere bu konuda da Avrupa'yı birinci örnek olarak alan Osmanlılar, Prens daha gelmeden karşılanması ve misafir edilmesi hususlarında İngiliz Büyükelçisi Henry Bulwer üzerinden İngiltere hükümeti ile görüşmeler yaptı. Bu görüşmeler sonrasında Prens karşılanacağı Çanakkale'den itibaren burada nerede kalacağı ve gezdiği yerlerde nasıl karşılanacağına dair bir plan çıkarıldı. Örneğin teamüllere göre Çanakkale'de top atışları ile karşılanması gerekirken,²² ziyaretin gayri resmi olması münasebetiyle Biga mutasarrıfına gönderilen emirle top atışlarının yapılmaması söylendi.²³ Yine aynı minvalde Çanakkale'ye gelmeden önce İzmir'e uğrayacak kafilenin top atışı yapılmadan karşılanması ama gerekli ihtiramın da gösterilmesi istendi.²⁴

Bu seyahatin gayri resmi olması ve Prens'in takma isimle seyahat etmesi gezinin gizli tutulması ile ilgili değildi. Gezinin mahiyetinin böyle olması misafirin ağırlanması ile ilgiliydi. Nitekim Osmanlı yönetimi seyahat boyunca dolaşmak istenilen yerlerde rahatça gezmesini ve güvenliğini sağlamış, Edward'ı resmi misafirlere uygulanan teamüllerin dışında ağırlamıştı. 6 Şubat 1862 tarihinde Francis Bedford'un da fotoğrafçı olarak içinde bulunduğu kabile ile İngiltere'den yola çıkan Prens, Viyana üzerinden Triyeste'ye oradan da Mısır'a geçti.²⁵ Mısır'dan sonra Suriye tarafına kara yolu ile gezisini genişleten Edward'ın gezmek istediği yerlerde kolaylık sağlanmasına ve Prense saygıda kusur edilmemesine dair yazıların daha öncesinde merkez tarafından ilgili yerlere gönderilmiş olduğu yukarıda bahsi geçen İzmir ile alakalı belgenin içeriğinden anlaşılmaktadır. Kara yolu ile Beyrut ve Şam'a kadar giden²⁶ Prens daha sonrasında tekrar deniz yolculuğuna devam etti. Gemi ile Rodos'a ve ardından İzmir'e geçen Prens ve maiyeti,²⁷ 19 Mayıs'ta Çanakkale'de içinde İngiliz Elçi Henry Bulwer ve

²² Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşa*, s. 188.

²³ BOA, HR.MKT., 396/93, 14 Ramazan 1278 (15 Mart 1862).

²⁴ BOA, A.İMKT.UM., 566/100, 20 Zilkade 1278 (19 Mayıs 1862).

²⁵ Sophie Gordon, *Cairo to Constantinople, Francis Bedford's Photographs of the Middle East*, s. 19.

²⁶ *Journal de Constantinople*, nr. 1875, 22 Mayıs 1862, s. 3.

²⁷ Philip Magnus, *King Edward the Seventh*, William Clowes & Sons, London, 1964, s. 55.

birkaç üst düzey Osmanlı bürokratu olan *Taif* isimli Osmanlı vapuru ile karşılandı.²⁸

Osborne isimli yatıyla 20 Mayıs Salı günü öğleden sonra 16.00 sularında İstanbul'a ulaşan kafile Dolmabahçe yakınlarında sadrazam, hariciye nazırı ve kaptan paşa tarafından karşılandı ve teamüllere uygun bir şekilde misafirler İngiliz gemisinden bir Osmanlı vapuruna geçirilerek Dolmabahçe önüne çıkarıldı.²⁹ Karada Serasker Paşa tarafından karşılanan Prens ve maiyeti doğruca Sultan Abdülaziz'in huzuruna çıkarıldı.³⁰ Kısa bir görüşmeden sonra İstanbul'da kalacağı süre içinde ikamet edeceği İngiliz Elçiliği binasına geçti. Prens'in ikamet yerinin belirlenmesi normal teamüllerin dışında gelişen bir husustu. Zira normalde, gelenler Beykoz, Göksu, İhlamur kasırlarında; Şale köşkünde veya Beylerbeyi ve Dolmabahçe saraylarında misafir edilirdi.³¹ İkamet yeri olarak teamüllerin dışında bir mekânın belirlenmesi muhtemelen ziyaretin gayri resmi statüde olması ile ilgiliydi. İlk görüşmeden birkaç saat sonra adet olduğu üzere Sultan Abdülaziz, Sadrazam Ali Paşa ve Kaptan Paşa iade-i ziyaret için İngiliz Elçiliğine geçtiler.³²

Bu ziyaretin gayri resmi olması Edward'ın İstanbul'daki aktivitelerini ve buralardaki katılımcı sayılarını da etkiledi. Örneğin İstanbul'a gelen misafirlere Cuma selamlığı töreni muhakkak izlettirilirken, Edward ilk ziyaretinde bu töreni izlememişti. Ziyaretin her kısmını ayrıntılı anlatan gazetelerin bu yönde hiçbir beyanat vermemesi de bunu destekler mahiyettedir.³³ Bu tip kimi farklılıklar olsa da İstanbul'a yapılan

²⁸ *Tercüman-ı Ahval*, nr. 184, 21 Zilkade 1278 (20 Mayıs 1862), s. 1.

²⁹ Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşa*, s. 188.

³⁰ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, nr. 388, 22 Zilkade 1278 (21 Mayıs 1862), s. 1.

³¹ Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşa*, s. 189.

³² *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, nr. 388, 22 Zilkade 1278 (21 Mayıs 1862), s. 1; *Journal de Constantinople*, nr. 1874, 21 Mayıs 1862, s. 2; *Tercüman-ı Ahval*, nr. 185, 23 Zilkade 1278 (22 Mayıs 1862), s. 1.

³³ Her ne kadar *Osmanlı İmparatorluğu'nda Diplomasi ve Ağırhama* isimli eser ve Sena Belviranlı ile Nuran Kara Pilehvarian Edward'ın padişahın Cuma selamlığını izlediğini belirtirlerse de prensin ne yaptığını gün gün yazan dönemin Osmanlı basınında buna dair en ufak bir bilgi olmaması selamlığı izlemediği görüşünü kuvvetlendirmektedir (*Osmanlı İmparatorluğu'nda Diplomasi ve Ağırhama*, Hazırlayanlar: Melek Özyetgin, Ayşe Ersay Yüksel, E. Tuğçe Kurt, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2023, s. 99; Sena Belviranlı, Nuran Kara Pilehvarian, "İngiltere Velihtı Prens Edward (Kral VII. Edward)'ın 1862 ve 1867 Yıllarındaki İstanbul Ziyaretleri ve Gezdiği Yapılar Çerçevesinde Osmanlı Teşrifatındaki Değişimler", *Megaron*, Vol. 13, Sayı: 4, 2018, s. 614).

ziyaretlerde gezilen yerler hemen hemen belli gibiydi. Nitekim Edward da 1850'li ve 1860'lı yıllara ait turist rehberlerinde yazılı olan³⁴ İstanbul'da gezilecek yerleri ziyaret etmişti. Edward'ın bu ilk ziyaretinin diğer bir farklı yönü de ziyaretlere eşlik edenlerdi. Resmi ziyaretlerde gezilen yerlerde misafirin yanında üst düzey bürokratlar da yer alırken, Edward'ın ilk ziyaretinde sadece mihmandar ve güvenliğinden sorumlu kişiler yer aldı. Fakat bunun yanında Edward üst düzey bürokratlarla da ziyafetler vasıtası ile bir araya geldi. Nitekim Edward'ın ziyareti boyunca yaptıklarını gün gün inceleyecek olursak bunlar daha açık şekilde ortaya konulabilir.

Diplomatik bir ziyaretten ziyade turistik bir gezi olan 1862 gezisinin sadece önemli faaliyetleri gazetelere yansımıştı. Bu sebeple bazı günlerde çok az ziyaret olması nedeniyle gazetelerde fazla bilgi verilmemesi o günlerde daha çok alışveriş ve keyfi gezilerin olduğuna delaletti. Prens Edward, 21 Mayıs Çarşamba günü silahhaneyi ve sonrasında ise Kaptan Paşa Mustafa Paşa'yı ziyaret etti; 22 Mayıs'ta Kapalı Çarşı, Ayasofya ve Sultanahmet'i gezdi³⁵ ve akşam elçilikteki yemekte Fransa, Avusturya ve Rusya sefirlerinin yanı sıra Sadrazam ve Kaptan Paşa ile görüştü;³⁶ 23 Mayıs Cuma günü ise Topkapı Sarayı'nı ziyaret etti ve Pera'daki bir derviş tekkesinde mistik bir dans ritüeli olan sema gösterisini izledi. Kafilenin fotoğrafçısı Francis Bedford gezilen yerlerde fotoğraflar çekerken Topkapı'da bazı hanedan mensuplarının kalması sebebiyle görüntü alamadı.³⁷ 24 Mayıs günü Büyükelçi Henri Bulwer ile Belgrad ormanında yürüyüş yapan Prens akşam yemeği için Sadrazam Ali Paşa'nın Kanlıca'daki yalısına geçti.³⁸

25 Mayıs Pazar günü Prens için oldukça yoğun bir gündü. Sabah Pera'daki İngiliz Şapelinde ayine katılan Prens, öğleden sonra ise Üsküdar'a geçerek buradaki İngiliz Mezarlığını ziyaret etti. Bu mezarlık Kırım Savaşı sırasında ölen İngiliz askerler için yaptırılmıştı. Edward'ın gezi planında

³⁴ Kemal Beydilli, "İmparatorluğun Son Yüzyılında İstanbul", *Osmanlı İstanbulu*, eds. Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan, Cilt: 2, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2014, s. 32-33; Haluk Dursun, "Osmanlı Devleti'nde Turizm Gelişimine Dair Bazı Gözlemler", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 16, İstanbul, 2007, s. 69.

³⁵ *Journal de Constantinople*, nr. 1877, 24 Mayıs 1862, s. 2.

³⁶ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, nr. 389, 23 Zilkade 1278 (22 Mayıs 1862), s. 1.

³⁷ Sophie Gordon, *Cairo to Constantinople, Francis Bedford's Photographs of the Middle East*, s. 199.

³⁸ *Journal de Constantinople*, nr. 1878, 26 Mayıs 1862, s. 2.

İstanbul sonrası Atina ve Marsilya vardı. Fakat mezarlık ziyareti sonrası Edward Atina'dan önce Kırım'a geçmek istedi. Diplomatik olarak bunun değerlendirilmesi sonucu Kırım Savaşının üzerinden çok zaman geçmeden İngiliz Prens'in böyle bir gezi yapmasının provokatif olacağı düşünülerek Prens'in isteğine İngiliz yetkililerince izin verilmedi ve daha öncesinde belirlenen rotaya uyması kararlaştırıldı.³⁹

Prens'in Sultan Abdülaziz ile ikinci görüşmesi ise ayrılmadan bir gün önce prens adına verilen bir yemekte oldu. Küçüksu Kasrı'nda verilen ziyafette Sultan Abdülaziz'in yanı sıra sadrazam ve tüm nazırlar da hazır bulundu. Padişah ile ikinci ve son görüşmesi olan bu ziyafet için oldukça büyük masraf yapıldı. Şöyle ki, Prens'in karşılanması için *Taif* Vapurunun Çanakkale'ye gönderilmesinden itibaren Prens İstanbul'dan ayrılana kadar harcanan toplam meblağ 93.541 kuruştı. 26 Mayıs Pazartesi günü prens adına Küçüksu Kasrı'nda verilen yemek için ise toplamda 12.603 kuruşluk masraf yapıldı ve tüm bu masraflar maliye nezaretince karşılandı.⁴⁰ Son gün Abdullah Biraderler'in İstanbul'daki stüdyosunu ziyaret edip hatıra fotoğrafı çektiren Prens Edward daha sonrasında İstanbul'dan ayrılmak için hazırlıklara başladı.⁴¹ Sultan Abdülaziz Prens'e birinci rütbeden bir kıta nişan takmanın⁴² yanı sıra çeşitli kıyafetler ve işlemeli bir nargile hediye etti.⁴³ Sadrazam, Kaptan Paşa ve Serasker Paşa Edward'ın veda yemeğine katılmak üzere İngiliz Elçiliğine gittiler. Daha sonrasında prens ve maiyeti saat 18.30 sularında Dolmabahçe'den *Osborne* isimli yatlarına binerek Atina'ya doğru yola çıktılar. Bu sırada *Fethiye* isimli Osmanlı gemisi İngiliz gemisini top atışları ile selamladı.⁴⁴ 27 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrılan Prens,

³⁹ Stanley Weintraub, *The Importance of Being Edward, King in Waiting 1841-1901*, John Murray, London, 2000, s. 110.

⁴⁰ BOA, İ.HR., 193/10901, 3 Muharrem 1279 (1 Temmuz 1862).

⁴¹ Bu fotoğraflar daha sonra bir albüm yaptırılıp armağan olarak İngiltere'ye gönderilmiştir (Sena Belviranlı, Nuran Kara Pilehvarian, "İngiltere Veliatı Prens Edward (Kral VII. Edward)'ın 1862 ve 1867 Yıllarındaki İstanbul Ziyaretleri ve Gezdiği Yapılar Çerçevesinde Osmanlı Teşrifatındaki Değişimler" s. 615).

⁴² *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, nr. 391, 27 Zilkade 1278 (26 Mayıs 1862), s. 1; *Tercüman-ı Ahval*, nr. 187, 28 Zilkade 1278 (27 Mayıs 1862), s.1.

⁴³ *Ruzname-i Ceride-i Havadis*, nr. 392, 28 Zilkade 1278 (27 Mayıs 1862), s. 1; *Tercüman-ı Ahval*, nr. 188, 30 Zilkade 1278 (29 Mayıs 1862), s.1; *Journal de Constantinople*, nr. 1881, 29 Mayıs 1862, s. 2.

⁴⁴ *Journal de Constantinople*, nr. 1881, 29 Mayıs 1862, s. 2.

sırasıyla Atina ve Marsilya'ya da uğradı ve 14 Haziran'da Londra'ya geri döndü.⁴⁵

Neredeyse tüm yabancı literatür prensin ilk Doğu seyahatinin sosyal açıdan en eğlenceli ve hareketli kısmının İstanbul olduğu yönünde görüş birliğindedir.⁴⁶ Her ne kadar resmi bir ziyaret olmasa da Osmanlı tarafı her türlü kolaylığı sağlamış ve şahsi masraflar hariç prensin harcamalarını karşılamıştı. İki devlet de prensin burada olmasını aralarındaki ilişkileri iyileştirmek için bir adım olarak görmüştü. Kraliçe Viktoria'nın doğum günü şerefine küçük borçları veya suçları olduğu için hapiste olan İngiliz tebaa serbest bırakılmış ve bu haber Edward'a iletilerek Kraliçe'ye ulaştırılmıştı.⁴⁷ Ayrıca ziyaret boyunca gösterilen yoğun ilgi sebebiyle hem prens hem de İngiltere Devleti memnuniyetlerini bildiren yazılar göndermişlerdi.⁴⁸

1869 İstanbul Ziyareti

1869 yılı, Süveyş Kanalı'nın açılışı vesilesiyle birçok misafirin İstanbul'a da uğradığı ve burada ağırlandığı oldukça istisna bir yıl olmuştu.⁴⁹ Gelen misafirler arasında Galler Prensi Edward da bulunmaktaydı. Prens'in ikinci ziyareti birkaç yönden ilkinden farklıydı. Her şeyden önce bu ziyaret turistik bir gayri resmi geziden ziyade resmi bir ziyaretti. 1869 yılında açılan Süveyş Kanalı'nın açılış törenine katılmak üzere yola çıkan Büyük Britanya temsilcisi, ilk Doğu seyahatindeki rotayı aynen takip etmişti. Hatta ilk seyahatinde gitmek istemesine rağmen izin verilmeyen Kırım da bu sefer gezi planına dahil edilmişti. Yine ilk ziyaretinden farklı olarak bu sefer evli bir adam olarak seyahate çıkan prensin eşinin de yanında olması ziyareti baştan sona farklı bir hale getirmişti. Gerek bu seyahatin resmi olması hasebiyle devlet tarafından daha çok rapor tutulması gerekse de Prens'in yanında bulunan William

⁴⁵ Badr El Hage, "A Tour in the East", *Cairo to Constantinople, Francis Bedford's Photographs of the Middle East*, Ed. Sophie Gordon, Royal Collection Trust, 2013, s. 46.

⁴⁶ Philip Magnus, *King Edward the Seventh*, s. 56; Christopher Hibbert, *The Royal Victorians King Edward VII, His Family and Friends*, J.B. Lippincott Company, New York, 1976, s. 54; Sophie Gordon, *Cairo to Constantinople, Francis Bedford's Photographs of the Middle East*, s. 183.

⁴⁷ *Journal de Constantinople*, nr. 1882, 30 Mayıs 1862, s. 2.

⁴⁸ BOA, İ.H.R., 193/10934, 13 Muharrem 1279 (11 Temmuz 1862).

⁴⁹ Adnan Giz, "19. Asırda İstanbul'u Ziyaret Eden Batılı Prenslar ve Hükümdarlar", *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl: 5, Sayı: 1, İstanbul, 1969, s. 24.

Howard Russel'in seyahati bir günlük gibi kaydetmesi sebebiyle 1869 ziyareti hakkında daha ayrıntılı bilgilere sahibiz. Bu ziyareti incelemeye geçmeden evvel Sultan Abdülaziz'in 1867 yılındaki Avrupa seyahatinin İngiltere kısmı hakkında da birkaç şey belirtmek elzemdir. Çünkü Sultan İngiltere'ye ayak bastığı andan ayrılacağı ana kadar onunla ilgilenen Prens Edward'dı. Londra seyahati, bu iki isim arasındaki samimiyeti artıran ve 1869'da İstanbul'da vuku bulan sıcak karşılaşmaya kuvvetle muhtemel katkısı olan bir geziydi. Ayrıca Sultan'ın 1867'deki ziyareti, Edward'ın 1869 İstanbul gezisini bir iade-i ziyaret haline getirmişti.

Sultan Abdülaziz'in Fransa tarafından Uluslararası Paris Sergisi'ne davet edilmesi ve istişareler sonucu bu davetin kabul edilmesinin yerinde olacağına dair karar çıkması üzerine, birçok Avrupa devleti padişaha davetiyeler yolladı. Bu minvalde Abdülaziz, 21 Haziran 1867'de 47 gün sürecek olan Avrupa seyahatine başlamış ve Fransa, Prusya, Avusturya, Belçika ve İngiltere'yi ziyaret etmişti.⁵⁰ Sultan'ı İngiltere'ye girişinde Galler Prensi Edward karşıladı.⁵¹ Bu makalenin konusu olmaması itibarıyla Sultan'ın İngiltere seyahati hakkında ayrıntılı bilgi verilemeyecek olsa da karşılama anından ayrılana kadar Sultan'ın her aktivitesinde yanında Prens Edward'ın olduğundan bahsetmek gerekir. Örneğin Prens, her günün sonunda Sultana ikamet edeceği Buckingham Sarayına kadar eşlik etmiş,⁵² onun şehir içinde yaptığı gezilerde yanında bulunmuştu.⁵³ Sultan'ın Londra'da izlediği her oyunda yan koltuğunda oturan isim Prens Edward'dı.⁵⁴ İlgili bölümde daha detaylı açıklanacağı üzere prensin 1869'daki ağırlanışı oldukça şatafatlı ve gösterişli oldu. Bu ihtimamın gösterilmesinde ziyaretin resmi olmasının ve eşinin de yanında bulunmasının etkisi olduğu kadar muhtemelen Sultan'ın ve Prens'in 1867'de Londra'da kurdukları sıcak temaslar da etkili olmuştu. Nitekim 1869 gezisini gün gün kaleme alan William Howard Russell da İstanbul'da

⁵⁰ Nejdet Gök, "Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati'nin Sonuçları ve Yansımaları", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu*, Cilt: 4, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s. 129.

⁵¹ Cemal Kutay, *Avrupa'da Sultan Aziz*, Sile Matbaası, İstanbul, 1970, s. 66.

⁵² Nihat Karaer, *Paris, Londra, Viyana; Abdülaziz'in Avrupa Seyahati*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2007, s. 101.

⁵³ Cemal Kutay, *Avrupa'da Sultan Aziz*, s. 69.

⁵⁴ Ali Kemal Aksüt, *Sultan Aziz'in Mısır ve Avrupa Seyahati*, Ahmet Sait Oğlu Kitabevi, 1944, s. 161.

çok iyi ağırlandıklarını prens ve padişahın Londra'daki dostluklarına bağlamıştı.⁵⁵

Daha önce de belirtildiği üzere prensin ikinci Doğu gezisinin asıl amacı yeni açılacak olan Süveyş Kanalı'nın açılış törenine katılmaktı. Fakat muhtemelen kabile Avrupa'da iken gezinin kapsamı genişletilmiş ve rotaya Mısır'dan sonra İstanbul, Kırım, Atina ve Marsilya eklenmişti. Paris'te iken Osmanlı Elçiliği ile irtibata geçen İngiliz temsilciler İstanbul'a seyahat için niyetlerini Osmanlı tarafına ilettiler. İlk plana göre 19 Mart 1868'de Londra'dan ayrılan Galler Prens ve Prensesi öncelikli olarak kısa bir Avrupa turu yapacak daha sonrasında ise Ocak 1869'da Mısır'da ulaşacaktı.⁵⁶ Fakat en nihayetinde yapılan görüşmeler sonrası gezi planına İstanbul'un da eklenmesi ile Şubat ya da Mart 1869'da Dersaadet'e varılacağına dair Osmanlılara haber gönderildi.⁵⁷ Burada şunu da belirtmek gerekir ki, muhtemelen prensin İstanbul'a geleceğine dair bir malumat daha öncesinden başkente ulaşmıştı. Çünkü yapılan hazırlıkların 1868'in ağustos ayından itibaren başladığını arşiv belgelerinden takip edebiliyoruz. Örneğin Galler Prens ve Prensesi için farklı türde ve güzellikteki havlular bu tarihlerde hazırlanmaya başlanmıştı.⁵⁸

İngiliz ziyaretçilerin İstanbul'a geleceği tarih belli olduktan sonra Osmanlı tarafında misafirlerin ağırlanması için çalışmalar hız kazandı. Öncelikli olarak misafirlerin Beylerbeyi Sarayı'nda⁵⁹ kalması planlandıysa da sonrasında yapılan konuşmalar sonucu Salıpazarı Sarayı'nda⁶⁰ karar kılındı. Buranın seçilmesinde muhtemelen İngiliz Elçiliğine, sosyal hayatın kalbi Pera'ya ve devletin resmî kurumlarına yakın olması göz önünde bulundurulmuş olmalıdır. Salıpazarı Sarayının ikamet için seçilmesinin ardından içinin tefrişi için eşyalar satın alındı. Bu tefrişata ne denli önem verildiğini belirtmek için ilk ziyaretin toplam harcaması ile karşılaştırılması

⁵⁵ William Howard Russell, *Diary in the East*, s. 481.

⁵⁶ BOA, HR.MTV., 489/11, 29 Ekim 1868.

⁵⁷ BOA, HR.TO., 78/13, 27 Kasım 1868.

⁵⁸ BOA, TS.MA.e, 630/111, 6 Cemaziyevvel 1285 (25 Ağustos 1868).

⁵⁹ BOA, HR. MKT., 648/23, 8 Zilhicce 1285 (22 Mart 1869).

⁶⁰ Çifte Saraylar veya Cemile Sultan Sarayı ile Münire Sultan Sarayı İstanbul'un Beyoğlu ilçesinin Fındıklı semtinde yer alan sahil saraylarıdır. Fındıklı Sahil Sarayı olarak da adlandırılır. Bu yapılar bugün Mimar Sinan Üniversitesi tarafından kullanılmaktadır. Belviranlı ve Pilehvarian bu saray seçimini İngiliz elçi Elliot'un yaptığı ifade eder (Sena Belviranlı, Nuran Kara Pilehvarian, "İngiltere Velihtı Prens Edward (Kral VII. Edward)'ın 1862 ve 1867 Yıllarındaki İstanbul Ziyaretleri ve Gezdiği Yapılar Çerçevesinde Osmanlı Teşrifatındaki Değişimler" s. 616).

kafidir. 1862'deki ziyarette toplamda 16.500 kuruşa yakın bir harcama yapan devlet, sadece Salıpzarı'nın tefrişatı için 415.425 kuruş 34 para harcama yapmıştı.⁶¹ Ayrıca Russel'in notlarından anlaşıldığı kadarıyla bu sarayda hizmet vermek üzere yabancı dil bilen hizmetliler atandı.⁶² Sarayın içini yeniden döşeyen Osmanlılar ayrıca Edward'ın buradan geçeceği yerleri de belirleyerek yolları tamir ettirdi. Bu minvalde Gazhane-i Amire ve Teşvikiye'den geçen caddelerin;⁶³ Beyoğlu'ndaki Hendek isimli mahallenin ve Humbaracı yokuşu yollarının⁶⁴ tamir ettirilmesi yönünde emirler çıkarıldı. Ayrıca misafirlerin oyun izleyecekleri tiyatrolar da bakımdan geçirildi.⁶⁵

25 Mart'ta açılış törenlerine katılmak için geldiği Süveys'ten ayrılan prens ve maiyeti 27 Mart'ta İskenderiye'ye ulaştı ve Mısır'dan ayrılmak üzere gemisine bindi.⁶⁶ 31 Mart'ta Çanakkale'ye gelmesi beklenen misafirleri karşılamak üzere İngiliz Büyükelçi Elliot ve mihmendar Rauf Paşa *Pertevpiyale* gemisi ile 30 Mart'ta yola çıktılar.⁶⁷ Beklendiği üzere 31 Mart'ta Çanakkale'ye gelen misafirler top atışları ile karşılandı ve 1 Nisan Perşembe günü sabah saat 8 sularında İstanbul'a ulaştılar.⁶⁸ Padişahın yatı *Pertevpiyale* ve İngiliz yatı *Ariadne* Boğaziçi'ne girdiklerinde Sadrazam Ali Paşa prens ve prensesi kayık ile karşıladı ve misafirleri Salıpzarı Sarayının önüne çıkardı. Burada aslında normal işleyişten farklı bir durum söz konusudur. Çünkü normalde gelen üst düzey misafirler önce Sultan'ın huzuruna getirilir, daha sonrasında ise ikamet edecekleri yere geçerlerdi. Arkasından Sultan da onlara ikametgahında iade-i ziyarette bulunurdu.⁶⁹ Burada ise tam tersi bir durum söz konusudur. 1869 ziyaretinde, Sultan Abdülaziz misafirlerini, ikametgâhları olan Salıpzarı sarayında karşıladı. Padişah daha sonrasında Dolmabahçe'ye geçmiş, dinlenen misafirler akşama doğru Dolmabahçe'de iade-i ziyarette bulunmuştu. Bu minvalde teşrifatin henüz net bir şekilde oturtulamadığı söylenebilir.

⁶¹ BOA, İ.HR., 238/14096, 8 Rebiülevvel 1286 (18 Haziran 1869).

⁶² William Howard Russell, *Diary in the East*, s. 479.

⁶³ BOA, HR.MKT., 648/35, 14 Zilhicce 1285 (28 Mart 1869).

⁶⁴ BOA, HR.MKT., 648/37, 15 Zilhicce 1285 (29 Mart 1869).

⁶⁵ BOA, HR.MKT., 648/39, 15 Zilhicce 1285 (29 Mart 1869).

⁶⁶ *The Levant Herald*, 27 Mart 1869, s. 2.

⁶⁷ *Terakki*, nr. 105, 16 Zilhicce 1285 (30 Mart 1869), s. 1.

⁶⁸ William Howard Russell, *Diary in the East*, s. 470-473.

⁶⁹ Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşa*, s. 188-189.

2 Nisan günü, diğer geziden farklı olarak, Dolmabahçe'deki camlı köşke getirilen misafirler Beşiktaş camisindeki cuma selamlığı törenini izlediler.⁷⁰ Aynı günün akşamı 'Prophete' isimli oyunu izlemek için Naum tiyatrosuna gittiler.⁷¹ 3 Nisan günü ise Russel'in not defterine de kaydettiği üzere gezinin en muhteşem günüydü. Sabah Topkapı Sarayı, Sultanahmet ve Ayasofya'yı gezen misafirler yol boyunca büyük kalabalıklarla selamlandı. Misafirler bu günün akşamında ise padişahın kendi şereflerine verdiği ziyafete katıldılar. Bu ziyafet gerek yerli basında gerek yabancı literatürde geniş bir yer kaplar. Başkentte ağırlanan konuklar için verilen ziyafetler zaten her zaman gereğinden daha lüks ve zengindi. Fakat bu ziyafeti onlardan ayıran ve bu kadar gündeme getiren şey padişahın ilk kez kendi verdiği ziyafette yabancı kadınlar ile aynı sofraya oturmuş olmasıydı.⁷² Yemekteki kadınlar arasında Prenses Alexandra dışında İngiliz Elçi Elliot, Fransız elçi Bouree, Rus Elçi Ignatieff ve Avusturya Elçisi Prokesch Osten'in eşleri de bulunmaktaydı. Yemekte adet olduğu üzere Avrupa ve Osmanlı mutfağı beraber servis edildi.⁷³ Sofrada padişahın sağ tarafına prenses soluna ise prens oturdu. Yemek boyunca padişah prens ile konuşmak istediğinde birinci tercüman Arifi Bey tercümanlık yaparken prenses ile konuşmalarında ise Sadrazam Ali Paşa tercümanlık vazifesi gördü.⁷⁴ Yemekten sonra valide sultan tarafından ağırlanmak üzere Harem dairesine geçen prensesin yanına tercümanlık yapması için Madam Mihran Bey⁷⁵ verildi.⁷⁶ Her ne kadar William Russell bu yemek ile beraber padişahın kendi vekilleri ile ilk kez aynı sofraya oturduğunu belirtse de bu önemli

⁷⁰ *The Levant Herald*, 2 Nisan 1869, s.2; *Terakki*, nr. 108, 20 Zilhicce 1285 (3 Nisan 1869), s. 1; *La Turquie*, 3 Nisan 1869, s. 2.

⁷¹ William Howard Russell, *Diary in the East*, s. 487.

⁷² Philip Magnus, *King Edward the Seventh*, s. 104; Christopher Hibbert, *The Royal Victorians King Edward VII, His Family and Friends*, s. 103; *The Levant Herald*, 3 Nisan 1869, s. 2; *La Turquie*, 5 Nisan 1869, s. 2; *Terakki*, nr. 109, 22 Zilhicce 1285 (5 Nisan 1869), s. 1.

⁷³ Menü: Sebze Çorbası, Krokot ve Börek, İmparatorluk Levreği, Sığır Filetosu, Midye ile Yalancı Dolma, Geyik Filetosu, Zeytinyağlı Enginar, Barbunya, Kümes Hayvanları, Kaz Ciğeri, Kuşkonmaz, Sülün ve Su Çulluğu, Ananas, Kaymaklı Tel Kadayıf, Tavukgöğsü, Peynir Tabağı. İçecekler: Xeres, Santerne, Bordeaux, Lafitte ve Ren Şarapları ve Şampanya (William Howard Russell, *Diary in the East*, s. 491-492).

⁷⁴ *The Levant Herald*, 5 Nisan 1869, s. 2.

⁷⁵ *The Levant Herald* tercümanın adını Madam Dihran Bey olarak verir (*The Levant Herald*, 5 Nisan 1869, s. 2).

⁷⁶ William Howard Russell, *Diary in the East*, s. 492-493.

bilgi,⁷⁷ başka hiçbir yerde zikredilmemesi sebebiyle ihtiyatla yaklaşılması gereken bir bilgidir.

4 Nisan Pazar günü daha öncesinde gidecekleri belli olduğu için yolları düzeltilen Beyoğlu Hendek Mahallesi'ndeki İngiliz Kilisesi'nde ayine katılan konuklar, sonrasında tıpkı ilk ziyarette olduğu gibi kayıklar ile Üsküdar'daki İngiliz Mezarlığı'nı ziyarete gittiler. Akşam Salıpazarı Sarayında yemek yiyen konuklar için Guatelli Paşa yönetimindeki 84 kişilik Türk müzisyen grubundan oluşan Muzika-i Hümayun⁷⁸ ve ünlü piyanist Henry Ketten performans sergiledi.⁷⁹ 5 Nisan gününü alışverişe ayıran grup İstanbul'daki pazarları gezmiş, akşam ise Naum tiyatrosunda 'Martha' isimli oyunu izlemişti.⁸⁰ 6 Nisan günü ise İstanbul'un süslendiği nadide günlerden biriydi. Sabah Beylerbeyi Sarayını gezen misafirler için İngiliz Elçiliği sarayında akşam 17.00'den gece yarısına kadar sürecek bir balo düzenlendi. Verilecek balo münasebetiyle prensin güzergâhında bulunan Pangaltı caddesi, Mecidiye kışlasının caddeye nazır tarafı ve Taksim'de olan Topçu Kışlası kandillerle aydınlatıldı ve süslemeler yapıldı.⁸¹ İstanbul'daki tüm üst düzey bürokratların ve sosyetenin katıldığı baloya padişah da iştirak etti. *La Turquie*'nin "Balonun ihtişamını anlatmak için kelimeler yetersiz kalır. Katılanlar için uzun süreli unutulmaz anlar yaşandı"⁸² şeklindeki betimlemesi balonun güzelliğini tarif etmek için yeterlidir. Balonun geç saatlere kadar sürmesi sebebiyle ertesi gün sarayda dinlenen prens, prenses ve maiyetleri, akşamüzeri ise yine Naum tiyatrosuna giderek 'L'Africane' isimli oyunu izlediler. Bu oyunu diğerlerinden farklı kılan ise Padişah'ın misafirleri locasında ağırlaması ve oyunu beraber izlemeleriydi.⁸³ Bu münasebetle devletin üst kademe bürokratlarına da tiyatroya katılmaları için davetiyeler yollandı.⁸⁴

⁷⁷ William Howard Russell, *Diary in the East*, s. 490-491.

⁷⁸ *Osmanlı İmparatorluğu'nda Diplomasi ve Ağırlama*, s. 102.

⁷⁹ *La Turquie*, 7 Nisan 1869, s. 1; Henry Ketten'in performansı oldukça beğenilmiş olmalı ki misafirler ayrılmadan önce bir kere daha Ketten'i saraylarında ağırlayarak izlemişlerdi (*La Turquie*, 13 Nisan 1869, s. 2).

⁸⁰ *The Levant Herald*, 6 Nisan 1869, s. 2.

⁸¹ *Terakki*, nr. 111, 24 Zilhicce 1285 (7 Nisan 1869), s. 1.

⁸² "La realite n'est certes pas demeurée au-dessous des prévisions qu'on pouvait former sur l'éclat de cette fête. Ceux qui ont eu le privilege d'y assister en garderont a coup sur longtemps le souvenir." *La Turquie*, 7 Nisan 1869, s. 1.

⁸³ *Terakki*, nr. 112, 25 Zilhicce 1285 (8 Nisan 1869), s. 1; William Howard Russell, *Diary in the East*, s. 504.

⁸⁴ BOA, A.İMKT.MHM., 441/17, 24 Zilhicce 1285 (7 Nisan 1869).

8 Nisan günü Prens Edward, Abdullah Biraderlerin stüdyosuna gidip fotoğraf çektirirken diğer misafirler alışveriş yapmak için şehir içindeki pazarlara gitti. Daha sonrasında bir araya gelen konuklar mihmandarları olan Rauf Paşa eşliğinde İstabl-ı Amire'yi gezdi. Burada 200'den fazla at olduğunu belirten Russell ayrıca Rus Çarı tarafından hediye edilen bir ayının varlığından da bahseder.⁸⁵ 9 Nisan'da alışverişe devam eden misafirler, ayrıca sadrazamın kendileri için verdiği yemeğe katıldılar.⁸⁶ Bu yemekte tüm nazırlar ve bazı üst düzey bürokratlar da hazır bulundu.⁸⁷ Misafirlerin İstanbul'daki ikinci cuma günleri olmasına rağmen selamlık törenini izlediklerine dair herhangi bir bilginin ne gazetelerde ne de Russel'in notlarında yer almadığı görülmektedir.

Misafirlerin İstanbul'daki son günleri olan 10 Nisan Cumartesi gününün sabahı Abdullah Biraderler Salıpazarı Sarayına gelerek misafirlerin fotoğraflarını çekti.⁸⁸ Ardından Dolmabahçe Sarayında padişahın onlar için verdiği veda kahvaltısına katılan misafirlerin bazılarına nişanlar takdim edildi.⁸⁹ Padişah prense işlemeli ve kıymetli bir tasvir ve prensese de ağır ve kıymetli bir gerdanlık ile eski Hindistan kralı tarafından Sultan Mahmud'a hediye edilmiş olan kıymetli bir şalı hediye etti.⁹⁰ Yemekten sonra vakit kaybetmeden boğazdaki yatları *Ariadne*'ye geçen misafirlere sadrazam Ali Paşa eşlik etti.⁹¹ Misafirler bir sonraki durakları olan Kırım'a doğru yola çıktı. Kırım dönüşü Atina'ya geçerken son kez İstanbul'u boğazdan gören misafirler, Atina'dan sonra Marsilya üzerinden Londra'ya ulaştı.

⁸⁵ William Howard Russell, *Diary in the East*, s. 507-508.

⁸⁶ Bu yemekte Sadrazam ailesini prens ve prensesle tanıştırmıştı. Russell, Sadrazamın kızını prensle tanıştırmasını belki de ilk kez bu kadar yüksek rütbeli bir Müslümanın bir kafirle peçesiz tanışması olarak nitelese de başka hiçbir yerde bu yönde bir bilgi bulunmaması bu bilgiye ihtiyatla yaklaşmamızı gerektirir (William Howard Russell, *Diary in the East*, s. 509-510).

⁸⁷ BOA, A.İMKT.MHM., 441/15, 24 Zilhicce 1285 (7 Nisan 1869).

⁸⁸ *The Levant Herald*, 12 Nisan 1869, s. 2.

⁸⁹ Prens Edward'a birinci dereceden bir kıta mecidi nişanı takdim edilirken (BOA, İ.HR., 237/14035, 26 Muharrem 1286 (8 Mayıs 1869)); prensin maiyetindeki birçok kişiye çeşitli derecelerden nişanlar verilmiştir (BOA, İ.HR., 236/14004, 3 Muharrem 1286 (15 Nisan 1869)). Ayrıca Prens İstanbul'da bulunduğu sırada hizmetinde bulunan bazı kişilere nişan takdimi istemesi üzerine onlara da çeşitli derecelerden nişanlar taltif edilmişti (BOA, İ.HR., 237/14043, 29 Muharrem 1286 (11 Mayıs 1869)).

⁹⁰ *Terakki*, nr. 113, 27 Zilhicce 1285 (10 Nisan 1869), s. 1.

⁹¹ William Howard Russell, *Diary in the East*, s. 514-515.

Yukarıda misafirlerin ağırlanması için ne denli yüksek harcamalar yapıldığından bahsedilmişti. Nitekim yapılan harcamalar münasebetiyle tıpkı 1862 yılındaki ilk ziyaret gibi 1869 Doğu seyahatinin de en sosyal ve güzel günlerinin İstanbul'da geçtiğine dair yabancı literatürde bir görüş birliği mevcuttur.⁹² Nitekim Russel İstanbul'dan ayrılma ile ilgili '*Zevklere, saraylara, mücevherlere ve altınlara elveda*'⁹³ diye not düşmüştü. Padişahın misafirlerini bu denli şaşalı karşılaması ve ağırlamasının altında kalmak istemeyen prens pahalı hediyeler satın alarak hizmetinde bulunanlara hediye etmişti.⁹⁴ Kraliçe Victoria, gerek bu pahalı hediyeler ve gerekse de yukarıda bahsedildiği üzere sürekli pazarlarda alışverişler yapılması sebebiyle oldukça müsrif davranan prensi, Büyükelçi Elliot'a bir telgraf göndererek uyarmıştı.⁹⁵ İstanbul'daki misafirperverlikten oldukça memnun kalan prens ve prenses, daha gezilerini tamamlayıp Londra'ya dönmeden, Atina'da iken, padişaha teşekkürlerini içeren bir mektubu İstanbul'a yollamışlardı.⁹⁶ Ayrıca Kraliçe Victoria da veliahdın İstanbul'da bu denli iyi ağırlandmasının iki ülke arasındaki dostluk bağlarını iyice kuvvetlendirdiğini ve teşekkürlerini havi bir yazıyı Dersaadet'e göndererek minnetini belirtmişti.⁹⁷

S o n u ç

1853-1856 Kırım Savaşı ile birlikte İngiltere ve Osmanlı arasında daha öncesinde başlamış olan dostane ilişkilerin üst seviyelere ulaşmasında ziyaretler oldukça etkili olmuştu. Bu minvaldeki 3 seyahat hem iki ülke arasındaki ilişkileri (Mısır meselesi yüzünden kimi zaman krizler yaşansa da) hem de özelde Sultan Abdülaziz ile Prens Edward (VII. Edward) arasındaki dostluğu ileri seviyeye taşımıştı. 1862'deki ilk seyahat Edward'ın annesi Kraliçe Victoria ve babası Prens Albert'in isteği üzerine gayri resmi bir statüde gerçekleşmişti. Burada şahsen tanışan Abdülaziz ve Edward'ın ilişkileri özellikle Sultan'ın 1867'deki Londra seyahatinde oldukça ileri bir

⁹² Christopher Hibbert, *The Royal Victorians King Edward VII, His Family and Friends*, s. 103; Philip Magnus, *King Edward the Seventh*, s. 103-104.

⁹³ William Howard Russell, *Diary in the East*, s. 512-513.

⁹⁴ Örneğin Prens, hizmetinde bulunan Kamil Bey'e kıymetli bir enfiye kutusu, Mösyö Marco Vido'ya altın kordonlu saat hediye etmişti (*The Levant Herald*, 13 Nisan 1869, s. 2).

⁹⁵ Stanley Weintraub, *The Importance of Being Edward, King in Waiting 1841-1901*, s. 162.

⁹⁶ BOA, HR.TO., 5/28, 16 Muharrem 1286 (28 Nisan 1869).

⁹⁷ BOA, İ.HR., 237/14045, 29 Muharrem 1286 (11 Mayıs 1869).

seviyeye ulaşmıştı. Nitekim Edward'ın 1869'daki Doğu seyahatinin İstanbul kısmı oldukça şaşalı olmuş ve padişah misafirlerinin karşılanması, ağırlanması ve uğurlanmasında oldukça büyük masraflar yaptırmıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nda ağırlanan kraliyet mensubu üst düzey misafirler için henüz net teamüllerin oturtulmadığı bir dönemde gerçekleşen bu iki seyahat, II. Abdülhamid döneminde netleştirilecek ve Sultan Mehmed Reşad döneminde yazılı hale getirilecek misafir ağırlama teamülleri için önemli örnekleri teşkil etmişti. Zira ilk ziyaret gayri resmi statüde gerçekleşirken ikincisi resmi bir ziyaret olmuştu. Dolayısıyla her iki ziyaret de sonrasındaki farklı statüdeki geziler için önemli veriler ortaya koymuştu. 1901 yılında VII. Edward unvanı ile tahta çıkıp 6 Mayıs 1910'da ölen Kral Edward'ın cenaze törenine Osmanlı tarafını temsilen merhum Sultan Abdülaziz'in oğlu ve Sultan Mehmed Reşad'ın veliahdı Yusuf İzzeddin Efendi'nin katılması⁹⁸ da bir bakıma veliahdın babasının eski dostuna bir vefa gösterisi olarak görülebilir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları⁹⁹

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Hariciye Nezâreti Londra Sefareti Belgeleri (HR.SFR.3)

Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (HR.MKT.)

Hariciye Nezareti Mütenevvia Kısmı Evrakı (HR.MTV)

Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (HR.TO.)

İrade Hariciye (İ.HR.)

Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayat Evrakı (A.}MKT.UM)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e)

Gazete¹⁰⁰

Journal De Constantinople

La Turquie

⁹⁸ Cevdet Kırpık, “Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'nin Avrupa Seyahatleri”, *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu*, Cilt: 3, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s. 82-87.

⁹⁹ Kullanılan belge numaraları metin içerisinde gösterilmiştir.

¹⁰⁰ Kullanılan sayılar metin içerisinde gösterilmiştir.

Ruzname-i Ceride-i Havadis

Terakki

Tercüman-ı Ahval

The Levant Herald

Kaynak Eserler ve İncelemeler

- AKSÜT, Ali Kemal, Sultan Aziz'in Mısır ve Avrupa Seyahati, Ahmet Sait Oğlu Kitabevi, 1944.
- BELVİRANLI, Sena ve Pilehvarian, Nuran Kara "İngiltere Velihtı Prens Edward (Kral VII. ...Edward)'ın 1862 ve 1867 Yıllarındaki İstanbul Ziyaretleri ve Gezdiği Yapılar Çerçevesinde Osmanlı Teşrifatındaki Değişimler", *Megaron*, Vol. 13, Sayı: 4, 2018, s. 608-622.
- BEYDİLLİ, Kemal, "İmparatorluğun Son Yüzyılında İstanbul", Osmanlı İstanbulu, Eds. Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan, Cilt: 2, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, 2014, s. 21-69.
- BEYDİLLİ, Kemal, "Paris Antlaşması", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 34, İstanbul 2007, s. 169-172.
- BROOK-SHEPHERD, Gordon, *Uncle of Europe*, Harcourth Brace Jovanovich, New York 1976.
- DURŞUN, Haluk, "Osmanlı Devleti'nde Turizmin Gelişimine Dair Bazı Gözlemler", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 16, İstanbul 2007, 67-78.
- EL HAGE, Badr, "A Tour in the East", *Cairo to Constantinople*, Francis Bedford's Photographs of the Middle East, Ed. Sophie Gordon, Royal Collection Trust 2013, s. 38-53.
- GİZ, Adnan, "19. Asırda İstanbul'u Ziyaret Eden Batılı Prensler ve Hükümdarlar", *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl: 5, Sayı: 1, İstanbul 1969, s. 22-27.
- GLENCROSS, Matthew, *The State Visits of Edward VII*, Palgrave Macmillian, New York 2016.
- GORDON, Sophie, *Cairo to Constantinople*, Francis Bedford's Photographs of the Middle East, Royal Collection Trust 2013.
- GÖK, Nejdet, "Sultan Abdülaziz'in Avrupa Seyahati'nin Sonuçları ve Yansımaları", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu*, Cilt: 4, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 127-139.

- HİBBERT, Christopher, *The Royal Victorians King Edward VII, His Family and Friends*, J.B. Lippincott Company, New York 1976.
- JULLIAN, Philippe, *Edward and the Edwardians*, Translated from French by Peter Dawney, The Vikings Press, New York 1967.
- KARAER, Nihat, *Paris, Londra, Viyana; Abdülaziz'in Avrupa Seyahati*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2007.
- KARATEKE, Hakan T., *Padişahım Çok Yaşa, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul 2017.
- KAYA, Sinan, "Sultan Abdülaziz'in 1863 Mısır Seyahati", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul 2015.
- KIRPIK, Cevdet, "Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'nin Avrupa Seyahatleri", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu*, Cilt: 3, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 77-111.
- KUTAY, Cemal, *Avrupa'da Sultan Aziz*, Sile Matbaası, İstanbul 1970.
- LONGFORD, Elizabeth, *Queen Victoria, Born to Succeed*, Cilt: I, Harper & Row, New York 1964.
- MAGNUS, Philip, *King Edward the Seventh*, William Clowes & Sons, London 1964.
- Osmanlı İmparatorluğu'nda Diplomasi ve Ağırlama, Hazırlayanlar: Özyetgin, A. Melek, Ersay, Yüksel, Kurt, E. Tuğçe, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul 2023.
- PRIESTLY, J. B., *The Edwardians*, Heinemann, London 1970.
- RUSSELL, William Howard, *Diary in the East*, George Routledge and Sons, London 1869.
- WEINTRAUB, Stanley, *The Importance of Being Edward, King in Waiting 1841-1901*, John Murray, London 2000.

İ n t e r n e t K a y n a ğ ı

<https://api.parliament.uk/historic-hansard/commons/1848/mar/01/treaty-of-adrianople-charges-against>, Erişim Tarihi: 06.06.2020.